

Den ærlige møller

Af Dorte Frandsen

Vi kender vel alle legenden om den hellige Martin af Tours, som gemte sig i gåsestien, da han ikke ville være biskop. Gæssene forrådte hans gemmested med deres skræppen. og derfor straffer vi dem hvert år, ved at spise en af dem Mortensaften.

Den ulykkelige Martin gøres til Biskop af Tours. Glasmaleri fra 1200-tallet i katedralen i Tours

Skt. Martin, eller Skt. Morten, som han kaldes i Danmark, er bl.a. skytshelgen for møllerne, og derfor en helgen, som de skal holde sig gode venner med. Legendens om Skt. Morten indeholder en historie om en uærlig møller, som under festlighederne på helgenens dag den 11. nov. listede sig til at stjæle af naboernes kornsække. Mølleren fik efterfølgende besøg af Fanden selv, som lagde ham mellem møllestenene og satte møllen i gang. En historie, der nok kunne få enhver møller til at holde sig på dydens smalle sti.

Man kan finde mange historier i diverse kilder om møllere, som *ikke* var ærlige - det mente deres kunder i hvert fald ikke - men i Skannerup Kirke står en gravsten over en ærlig møller, nemlig Laues Nielsen i Lille Mølle (Skannerup Mølle), som døde i 1740.

At han har været en rig mand, kan der ikke herske nogen tvivl om - i de tider var det ikke enhver forundt at få sådan et gravmæle - men han var også en *ærlig* og trofast mand, hvis vi skal tro inskriptionen på hans gravsten. Laues Nielsen må have været en helt speciel møller, siden det har ligget hans efterkommere på sinde, at fortælle netop det om ham.

Laues Nielsens forældre

Laues Nielsen blev født i Toustrup Mølle 1669, som søn af mølleren Niels Jensen og Johanne Rasmusdatter. Hvor mange børn der var i familien er uvist, men Laues havde i hvert fald to søstre, ved navn Maren og Mette, og måske en bror, Rasmus.

Hans far, Niels Jensen, var ikke nogen fredelig mand og vist heller ikke alt for hæderlig.

Han kom fra Tarskov Mølle, hvor han havde boet i 11 år, til Toustrup Mølle omk. 1668. Han giftede sig ca. samtidig med Johanne Rasmusdatter fra Toustrup. 1671 er Niels Jensen nævnt i tingbogen som møller på stedet og allerede i gang med sin første tiltale for ulovlig skovhugst.

Nogle år senere købte Niels Jensen Toustrup Mølle sammen med sin bror, Peder, som var møller i Edslev, men

senere blev han ene-ejer. Han fungerede både som sættestemmer og -foged, selvom han hverken kunne læse eller skrive, men måtte hente hjælp hos herredsfogeden og -skriveren, når hans domme skulle indføres i tingbogen. Hans analfabetisme endte med at koste både ham, herredsfogeden og skriveren deres job. Måske netop derfor betalte han for, at hans børn lærte at læse. 1701 nævnes i tingbogen en kontrakt han har indgået med Laurids Pedersen i Toustrup, som skulle have 1 sletdaler, for at lære møllerens datter at læse og kniple.

Niels Jensen var involveret i flere sager om ulovlig skovhugst, gæld, tyveri af bier og slagsmål, og så sent som i 1714, hvor Niels Jensen må have været omkring 70 år, er der i tingbogen en sag, hvor han har været i slagsmål med Rasmus Jensen Bonde i Toustrup. Et vidne beretter at *"Niels Møller, som var drukken, kom hujende ned af Toustrup gade med en økse i hånden, og ud for Rasmus Bondes hus råbte han, kom herud din oksen hund, hvorefter Rasmus Jensen kom ud med en fork og spurgte, er det mig, du mener din gamle skælm og røver, hvorefter de mundhuggedes og kom i slagsmål ved bækken, dog efter de havde kastet våbnene fra sig."*

Der var nok ingen, som ville give Niels Jensen Møller et eftermæle, som en ærlig mand, da han døde i 1733.

Fæste i Røde Mølle

Laues Nielsen var gift to gange. Hans første kone, Elisabeth Mortensdatter, var enke efter Peder Sørensen i Røde Mølle, Granslev sogn.

Laues overtog fæstet på Røde Mølle, da han giftede sig med Elisabeth. De fik to børn;

Øllegaard Lauesdatter, som blev gift med Niels Jespersen i Voer Mølle, og Peder Lauesen, som blev gift med en søster eller stedatter til herredsskriveren i Galten-Houlbjerg og Vester Lisberg Herreder, Erik Laursen.

Elisabeth døde 1726-33 og sønnen, Peder Lauesen, overtog fæstet af Røde Mølle 1729-33, hvorefter Laues Nielsen flyttede tilbage til Toustrup Mølle.

Andet ægteskab

I 1733 giftede Laues sig for anden gang med Mette Poulsdatter. Han var 64 år, hun var 32.

Mette Poulsdatter var halvsøster til Laues svoger, Laurids Poulsen, der overtog mølleriet i Toustrup mølle og var gift med Laues Nielsens søster, Mette.

Laues og Mette boede i Toustrup Mølle de første tre år, hvor de fik to børn, Poul og Elisabeth. I 1736 fæstede han Lille Mølle og deres tredje og sidste barn, Berthe, blev født der.

I den periode hvor Laues og Mette boede i Toustrup Mølle opstod der uenighed mellem Laues Nielsen og svogeren Laurids Poulsen. Hvad uenigheden helt præcis gik ud på, er ikke helt klart, men det havde noget med Toustrup Mølle at gøre, som Laus Nielsen havde arvet halvdelen af ved faderens død.

I 1737 havde de åbenbart fået trådene reddet ud, for da oprettede de to svogre en kontrakt omkring Laues Nielsens fordring i Toustrup Mølle.

Kontrakten begynder med følgende: *"Vii Underskrefne Lauridz Nielsen i Lille Mølle og Lauridtz Poulsen i Toustrup Mølle, Ere, i Dend Hellige Trefoldigheds Navn, efter Mange imellem os svævende Desputer, Ved*

goede venners mellehandling, Wenlig og vel forligte, saaleedes; -"

Resten af kontrakten handler om, hvad Laurids Poulsen skulle betale til Laues Nielsen for Toustrup Mølle..

Denne "familiefejde" var måske grunden til at Laues Nielsen besluttede sig til at flytte til Skannerup.

Skiftet efter Laues Nielsen

Der er ikke meget kildemateriale som beskriver de syv år Laues Nielsen boede i Lille Mølle, men skiftet efter ham fortæller om et velhavende hjem, efter den tids standart, og noget om hvilke mennesker møllerparret omgikkes.

Laues Nielsen gravsten i Skannerup kirke. Teksten er gengivet her ved siden af, som den står på stenen.

I.H.S

Her under hviler den ærlige og nu salige man Laues Nielsøn barnfødt i Tostrup Møl a.o 1669 men sist boede i Skandrop Mølle hvor han og døde a.o 1741¹ i sit alder 71 Aar

Her hvil en ærlig man og ligersom i dvale, for trofasthed man kan ei andet om ham tale ti han oprigtig var i omgang med sin næste derfor Gud ham hærtil skjenket sjælens bæste.

¹ Dødsåret er angivet forkert, Laues Nielsen døde i 1740

Sønnen Peders svoger/svigerfar var herredsskriver i Galten-Houlbjerg-Vester Lisbjerg Herred - skovridderen i Skannerup, Michel Hess, påtog sig værgemålet for sønnen Poul - Jens Mogensen fra Mølhauge var væрге for datteren, Elisabeth, og morbroderen, Søren Poulsen i Dallerup, var væрге for den yngste, Berthe. Enken, Mette Poulsdatter, havde sognepræsten, Hr. Fabich, som væрге.

I boopgørelsen kan man se, hvor velhavende Laues Nielsen var. Der er ikke mindre end 4 sølvbægre, et saltkar og 13 skeer i sølv og desuden et krus med sølvlæg, som bar inskriptionen L:N:S:M:1730 (Laues:Niels:Søn:Møller:1730). Måske dette krus stammer fra hans afrejse fra Røde Mølle. Desuden ejede han to veste med sølvknaver, sko med sølvspænder og en stok med en sølvring. Han har været en præsentabel mand.

Et dokument, som han fik sat op kort før sin død fortæller dog om endnu større velstand. I dokumentet opremser han, hvad han havde givet sine børn af første ægteskab. Det beløb sig til i alt 1720 rigsdaler og 2 mark. Noget kunne tyde på, at han ikke havde regnet med at gifte sig igen, men måske havde forestillet sig, at han skulle leve sine sidste år i fred og ro hos sin søster og svoger i Toustrup Mølle. I dokumentet skriver han, at han "haver lidet tilbage igen til min stakkels kone og de 3de smaa uopfødte børn".

Som et lille kuriosum omtaler dokumentet også hans fæstegave til Mette Poulsdatter; "tvende fløjls

bræselætter² med guldplader og guldspænder udi". Sønnen Peders svoger/svigerfar, Erik Lauridsen, forelskede sig dog så meget i disse "bræselætter", at han fik lov til at få dem, mod at han betalte 20 rdl. til Mette Poulsdatter som erstatning. Måske har han også villet bruge dem til fæstegave.

I skiftet kan man også se, at Laues Nielsen har været flink til at låne penge ud. Der er nævnt reelle lån med renter og afdrag, men også en del små lån, hvor folk har givet håndpant; kedler, en frakke, en kjole og Maren Johansdatter i Holmstol har lånt 5 mark med pant i "2 stk Blommed Baand og 1 pr Smaa Sølf Spender". Ved et par af disse håndpant nævnes det, at skyldneren er så fattig, at man ikke regner med, at han kan indløse pantet. Så selvom han ikke selv anså sig for en velhavende mand, havde Laues Nielsen dog overskud til at hjælpe andre.

Her slutter beretningen om den ærlige møller i Skannerup. Hans enke, Mette Poulsdatter, giftede sig igen med Peder Pedersen Hougaard fra Farre. De beholdt Lille Mølle indtil den blev solgt sammen med det øvrige ryttergods i 1767-68. Derefter flyttede de til Peder Pedersen Hougaards fødegård i Farre. De fik to døtre, som dog begge døde som små. 1784 oprettede Mette og Peder et testamente. I det kan man læse, at Laues Nielsens tre yngste børn alle "ere satte i brød og næring, hvorover vi endog selv ere meget aftaget i formue".

² Vist nok en slags armbånd

Kilder:

Anetavle for Christen Nielsen og Karen
Marie Christensdatters børn
(Røddikgården i Farre)

Gravskrift over Laues Nielsen i
Skannerup Mølle

Kirkebog for Dallerup sogn

Kirkebog for Skannerup sogn

Skanderborg Ryttedistrikts
Skifteprotokol

Tingbog for Gjern Herred

Tingbog for Framlev Herred

www.brejl.dk

www.katolsk.no

www.kkermiit.dk